

थारु महिलाको सामाजिक पृष्ठभूमि, सम्पत्तिमा अधिकार र घरायसी
निर्णय प्रक्रिया
(दाङ जिल्लाको डुरुवा गा.वि.स.को समाजशास्त्रिय अध्ययन)

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग समाजशास्त्र विषयको आँशिक पाठ्यभार
पुरागर्नका लागि तयार पारिएको
शोधपत्र

श्रृजना श्रेष्ठ

रोल नं. ५७३

र.नं. ६-२-५४-५३४-२००३

समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गतक समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तको आंशिक आवश्यकता पुरा गर्नको लागिप्रस्तुत गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत “थारु महिलाको सामाजिक पृष्ठभूमि, सम्पत्तिमा अधिकार घरायसी निर्णय प्रक्रिया (दाङ जिल्लाको डुरुवा गा.वि.स.को समाजशास्त्रिय अध्ययन)” विषयक शोधपत्र श्रृजना श्रेष्ठले मेरो निर्देशन, सुझाव तथा सुपरिवेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु अतः शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
प्रा.मधुसुदन सुवेदी

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति:

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तीको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि श्रृजना श्रेष्ठले तयार गरी प्रस्तुत गर्नु भएको “थारु महिलाको सामाजिक पृष्ठभूमि, सम्पत्तिमा अधिकार घरायसी निर्णय प्रक्रिया (दाङ जिल्लाको डुरुवा गा.वि.स.को समाजशास्त्रिय अध्ययन)” शिर्षकको शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कन गरी उक्त उपाधिको लागि उचित ठहरीएकोले स्वीकृति प्रदान गरीएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

.....

प्रा. डा. तुल्सीराम पाण्डेय

(विभागीय प्रमुख)

.....

डा. टिका गौतम

(बाह्य परीक्षक)

.....

प्रा. मधुसुदन सुवेदी

(शोध निर्देशक)

मिति:

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत “थारु महिलाको सामाजिक पृष्ठभूमि, सम्पत्तिमा अधिकार घरायसी निर्णय प्रक्रिया (दाङ जिल्लाको डुरुवा गा.वि.स.को समाजशास्त्रिय अध्ययन)” शिर्षकको शोधपत्र प्रस्तावना कार्यदेखि अन्त्यसम्म आफ्नो अमूल्य समय दिइ आवश्यक निर्देशन, सल्लाह, सुझाव एवम् प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने समाजशास्त्र तथा मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागका प्राध्यापक प्रा. मधुसुदन सुवेदीज्यूप्रति हृदयदेखि नै आभार व्यक्त गर्दछु । शोधपत्र तयारीको क्रममा स्वीकृति प्रदान गरी अनुसन्धान गर्ने अवसर दिनु हुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. तुल्सीराम पाण्डे ज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । समय समयमा विभिन्न सल्लाह सुझाव दिनुहुने विभागका सम्पूर्ण गुरु-गुरुआमाहरुप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

शोधपत्रका क्रममा आवश्यक सूचनाहरु उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउनु हुने डुरुवा गा.वि.स.का सम्पूर्ण समुदायका दाजुभाई दिदीबहिनीमा धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । भौतिक तथा आर्थिक सहयोग गरी उच्च शिक्षासम्म पढ्ने अवसर दिनुहुने मेरा आदरणीय अभिभावक वुवा मुक्ति प्रसाद श्रेष्ठ, आमा चन्द्र कुमारी श्रेष्ठ र दाईहरु प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी शोधपत्र लेखन कार्यमा शुरु देखी अन्त्य सम्म सहयोग गर्नुहुने मेरो श्रीमान रोशन वुढथापा पनि धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

श्रृजना श्रेष्ठ

मौलिकता वारेको घोषणा

प्रस्तुत “थारु महिलाको सामाजिक पृष्ठभूमि, सम्पत्तिमा अधिकार घरायसी निर्णय प्रक्रिया (दाङ जिल्लाको डुरुवा गा.वि.स को समाजशास्त्रिय अध्ययन)” शिर्षकको शोधपत्र लेखन कार्यमा म स्वयं नै सम्बन्धित स्थलगत अध्ययन का निमित्त दाङ जिल्लाको डुरुवा गा.वि.स को वडा नं. ७ र ८ मा पुगी स्थलगत कार्य गरी तयार पारेको हुँ । यस शोधपत्र लेखनमा मैले २ वटा तरीका (प्राथमिक र द्वितीय) प्रयोग गरेर सम्बन्धित विषय वस्तुहरुमा जानकारी संकलन गरेर तयार पारेको छु । यस शोधपत्रमा लेखिएका सम्पूर्ण तथ्यांकहरु सत प्रतिशत साँचो हो । कहिं कतै वाट उतार गरिएको छैन ।

.....

श्रृजना श्रेष्ठ

बिषयसुची

अध्याय - एक : परिचय	१-६
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	४
१.३ अनुसन्धान प्रश्न	५
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	६
१.५ अध्ययनको महत्व	६
१.६ शोधपत्रको संगठन	७
अध्याय - दुई सन्दर्भ साहित्यको अध्ययन	८-१९
२.१ विश्वव्यापी सन्दर्भ	८
२.२ दक्षिण एसियाको सन्दर्भ	१०
२.३.१ नेपालमा महिलाको अवस्था	११
२.१.२ नेपालमा भएका अध्ययनहरु	१४
२.२.३ राष्ट्रिय निती, नियम तथा योजनाहरुमा महिलाको अवस्था	१५
अध्याय - तिन : अनुसन्धान पद्धती	२१-२३
३.१ अनुसन्धान क्षेत्रको छनौट	२१
३.२ नमुना छनौट	२१
३.३ तथ्याकं संकलनका विधिहरु	२१
३.३.१ अन्तवार्ता विधि	२२
३.३.२ व्यक्तिगत अध्ययन विधि	२२
३.४ तथ्याकं विश्लेषण प्रक्रिया	२२
३.५ अनुसन्धानको सिमा	२२
अध्याय - चार : अध्ययन क्षेत्रको परिचय	२४-२७
४.१ दाङ जिल्ला	२४
४.१.१ परिचय	२४
४.१.२ भौगोलिक अवस्था	२४
४.१.३ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था	२५

४.१.४ आर्थिक अवस्था	२५
४.२ डुरुवा गा.वि.स	२६
४.२.१ परिचय	२६
४.२.२ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था	२६
४.२.३ आर्थिक अवस्था	२६
अध्याय-पाँच : अध्ययन क्षेत्रको संकलित तथ्याङ्कको व्याख्या तथा विश्लेषण २८-६२	
५.२ सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था	२८
५.२.१ महिलाहरूको उमेर समुहको विवरण	२८
५.२.२ वैवाहिक स्थिती	२९
५.२.३ शैक्षिक अवस्था	३०
५.२.४ धार्मिक अवस्था	३२
५.२.५ उत्तरदाताको पेसा	३३
५.२.६ परिवारको प्रकार	३५
५.२.७ महिलाहरूको परिवारको आम्दानिको मुख्य स्रोतको विवरण	३६
५.२.८ महिलाहरूको घरपरिवारको जमीन भए नभएको विवरण	३८
५.२.९ महिलाहरूको परिवारको जमिनवाट उत्पादित अन्नको विवरण	३९
५.३ घरायसी चल अचल सम्पत्ति माथीको अधिकारको विवरण	४१
५.३.१ महिलाहरूको आफ्नो नाममा जमीन भए नभएको विवरण	४२
५.३.२ महिलाहरूको आफ्नो नाममा घर भए नभएको विवरण	४३
५.३.३ घर खर्च चलाउँदा घर खर्चको जिम्मेवारी लिँदाको विवरण	४५
५.३.४ परिवारको व्यवसाय संचालन तथा रेखदेखको विवरण	४६
५.३.५ महिला र पुरुष, छोरा र छोरीले पाउने अधिकारको वारेमा थाहा भए/नभएकाको विवरण	४७
५.४ घरायसी निर्णय निर्माण प्रक्रियामा महिलाको भूमिका	४९
५.४.१ घरमा नयाँ काम सुरु गर्नुपर्दाको निर्णय	४९
५.४.२ हाल संचालन गर्दै आएको व्यवसायमा सम्लग्नता विवरण	५०
५.४.३ दैनिक घर खर्च चलाउँदाको निर्णय	५१
५.४.४ नगद तथा जिन्सी सामान लिँदाको निर्णय	५२

५.४.५	बालवच्चा पालन पोषण तथा स्याहार सुसारको निर्णय	५३
५.४.६	बालवच्चा पठनपाठनमा उत्तरदाताको निर्णय	५५
५.४.७	बालवच्चा जन्माउने, नजन्माउने कति वर्षको फरकमा जन्माउने भन्ने वारे उत्तरदाताको निर्णय	५६
५.४.८	सामाजिक कार्यमा उत्तरदाताको निर्णय	५७
५.४.९	बालवच्चाको विवाहमा उत्तरदाताको निर्णय	५८
५.४.१०	घरायसी कामकाज गर्दा उत्तरदाताको निर्णय	५८
५.४.११	महिलाहरूको निर्णय प्रक्रियामा सहभागी गराउन र निर्णय क्षमता वढाउन अपनाउने उपायको विवरण	६१
५.५	व्यक्तिगत अध्ययन	६२
अध्याय - ६ : सारांश र निष्कर्ष		६५-६९
६.१	सारांस	६५
६.२	निष्कर्ष	६८

सन्दर्भ ग्रन्थ सूची

परिशिष्ट

तालिका सूची

तालिका १ : उमेर समुहको विवरण	२९
तालिका २ : वैवाहिक स्थिति	३०
तालिका ३ : शैक्षिक अवस्था	३०
तालिका क : उत्तरदाता महिलाहरूको शैक्षिक विवरण	३१
तालिका ख : उत्तरदाताको श्रीमानको शैक्षिक विवरण	३२
तालिका ४ : धार्मिक अवस्था	३३
तालिका ५ : उत्तरदाताको पेसा	३३
तालिका क : पेसाका आधारमा उत्तरदाताको वर्गिकरण	३४
तालिका ख : पेसाका आधारमा उत्तरदाताको श्रीमानको वर्गिकरण	३५
तालिका ६ : परिवारको प्रकार	३५
तालिका ७ : उत्तरदाता महिलाको परिवारको आम्दानीको मुख्य स्रोतको विवरण	३६
तालिका क : आम्दानीको मुख्य स्रोतको विवरण	३७
तालिका ख : उत्तरदाता महिलाको आम्दानिको मुख्य स्रोतको विवरण	३८
तालिका ८ : घर परिवारको जमिन भए/नभएको विवरण	३९
तालिका ९ : उत्तरदाता महिलाको परिवारको जमिबाट उत्पादित अन्नले खान पुग्ने विवरण	३९
तालिका क : जमिन वाट उत्पादित अन्नले खान पुग्ने विवरण	४०
तालिका ख : जमिनवाट उत्पादन भएको अन्नले वर्ष भरी खान नपुग्दा आपूर्ति गर्ने स्रोतका विवरण	४१
तालिका १० : घरायसी चल अचल सम्पत्ति माथिको अधिकारको विवरण	४१
तालिका क : महिलाहरूको आफ्नो नाममा जमिन भए/नभएको विवरण	४२
तालिका ख : उत्तरदाताको नाममा रहेको जग्गा बाहेक जग्गा धनीको विवरण	४३
तालिका ११ : उत्तरदाता महिलाहरूको आफ्नो नाममा घर भए/नभएको विवरण	४३
तालिका क : महिलाहरूको आफ्नो नाममा घर भए/नभएको विवरण	४४
तालिका ख : उत्तरदाताको नाममा रहेको घर बाहेक घर धनीको विवरण	४४
तालिका १२ : घर खर्च चलाउदा घर खर्चको जिम्मेवारी लिँदाको विवरण	४५
तालिका १३ : परिवारको व्यवसाय संचालन तथा रेखदेखको विवरण	४६

तालिका क : परिवारको व्यवसाय संचालन तथा रेखदेखको विवरण	४६
तालिका ख : व्यवसाय वाट आम्दानी भएको रकमको संचय विवरण	४७
तालिका १४: महिला, पुरुष छोरा, छोरीले पाउने अधिकारको बारेमा थाहा भए/नभएका	४७
तालिका क : महिला, पुरुष छोरा, छोरीले पाउने अधिकारको बारेमा थाहा भए/नभएका	४७
तालिका ख : महिला, छोरा र छोरीको अधिकारको बारेमा थाहा भएकाको विवरण	४८
तालिका १५ : घरमा नयाँ काम शुरु गर्नु पर्दाको निर्णय	४९
तालिका १६ : हाल संचालन गर्दै आएको व्यवसायमा सम्लग्नता विवरण	५०
तालिका क : हाल संचालन गर्दै आएको व्यवसायमा सम्लग्नता विवरण	५०
तालिका ख : संचालन गर्दै आएको व्यवसायमा महिलाको मात्र सम्लग्नता हुनुको कारण	५०
तालिका १७ : दैनिक घर खर्च चलाउँदाको निर्णय	५१
तालिका १८ : नगद तथा जिन्सी सामान लिंदाको निर्णय	५२
तालिका १९ : बालवच्चा पालन पोषण तथा स्याहार सुसारको निर्णय	५३
तालिका क : बालवच्चा पालन पोषण तथा स्याहार सुसारको निर्णय	५३
तालिका ख : बालवच्चा पालनपोषण तथा स्याहार सुसारमा महिलाको सम्लग्नता बढि हुनुको कारणको विवरण	५४
तालिका २० : बालवच्चा पठनपाठनमा उत्तरदाताको निर्णय	५५
तालिका २१ : बालवच्चा जन्माउने, नजन्माउने कति वर्षको फरकमा जन्माउने भन्ने बारे उत्तरदाताको निर्णय	५६
तालिका २२ : सामाजिक कार्यमा उत्तरदाताको निर्णय	५७
तालिका २३ : बालवच्चाको विवाहमा उत्तरदाताको निर्णय	५८
तालिका २४ : घरायसी कामकाज गर्दा उत्तरदाताको निर्णय	५८
तालिका क : घरायसी कामकाज गर्दा उत्तरदाताको निर्णय	५८
तालिका ख : घरायसी कामकाज बढि महिलाले गर्ने भए स्वतन्त्रता पूर्वक घरायसी काममा गर्न सक्ने/नसक्नेको विवरण	५९
तालिका ग : घरायसी काममा बढि सम्लग्नता भए पनि स्वतन्त्रता पूर्वक घरायसी काममा निर्णय लिन नसक्नुको कारण विवरण	६०
तालिका २५ : महिलाहरुको निर्णय प्रक्रियामा सहभागी गराउन र निर्णय क्षमता बढाउन अपनाउने उपायको विवरण	६१

